

A CSALÁDJOG JÖVŐJE

Változások a gyámság szabályozásában, különös tekintettel a gyámrendelésre

Motto:

„A gyerekekben az a csodálatos, hogy rendkívül igazságszerető,
és a saját személyére kedvezőtlen döntéseket is elfogadja,
ha indokoljuk neki, és ha emberszámba vesszük.”
(Szabó Magda)

I. A gyermek feltétlen joga a gyámrendeléshez

A *Gyermek Jogairól* szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, – melynek kihirdetéséről a 1991. évi LXIV. törvény rendelkezik – 20. cikkének 1. pontja kimondja, hogy „minden olyan gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, *jogosult az állam különleges védelmére és segítségére.* Magyarországon hagyományosan a gyámság az a jogintézmény, amely szülői felügyeletet gyakorló szülő hiányában a kiskorúak gondviselését, képviselét, vagyonának kezelését a gyámhatóság által kirendelt gyám személyén keresztül biztosítja. A szülői felügyelet és a gyámság egymást kizáró jogintézmények, ezért a szülői felügyelet alatt nem álló gyermeknek feltétlen jog van arra, hogy számára a gyámhatóság a lehető legkorábban, alkalmas gyámot rendeljen.

Koruknál vagy helyzetüknél fogva a maguk ellátására, saját ügyeik vitelére nem képes személyekről való gondoskodást és törvényes képviselést biztosító intézmények a szülői felügyelet – gyámság – gondnokság hármában a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (új Ptk.) Családjogi Könyve a gyámságot a szülői felügyelethez kívánja hangsúlyosan közelíteni. Ezzel együtt távolabb viszi egymástól a gyámság és a gondnokság intézményét, mert az új Ptk. többek között önálló, sui generis szabályokat fogalmaz meg a gondnokság jogkövetkezményeire és a gondnok hatáskörére vonatkozóan is. E mellett azonban a gondnokság és a gyámság szabályai tartalmukat illetően kölcsönösen hatnak, hatottak is egymásra (pl. a családi viszonyok nagyobb hangsúlya a gondnok kirendelése során; gyámnevezés és gondnoknevezés jogi feltételeinek megteremtése; többes gyám és többes gondnokrendelés megjelenése; a gyermek és a gondnokolt véleményének figyelembevétele stb.), melyek az egyes fejezetekben meg is jelennek. A jogalkotó tehát az új Ptk. megalkotása so-

rán tekintettel volt arra, hogy mindkét jogintézmény törvényes képviselést nyújt, és gondoskodást olyan személyekről, akik maguk ellátására nem képesek.

Az új Ptk. hatályba lépése előtt a jogágak, az általuk szabályozott – szülői felügyelet, gyámság, gondnokság – jogintézményei között több „jogi hidat” építettek ki. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) szerint „Ha a törvény mást nem rendel a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelességeire vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadóak a gyám jogaira és kötelességeire” (Csjt. 102. §). A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. (Gyvt.) szerint „A nevelésbe vett gyermek gyámságára az e törvényben meghatározott kivételekkel a Csjt. gyámságra vonatkozó rendelkezései az irányadóak” [Gyvt. 85. § (1) bek.].

A gondnokságra – amennyiben jogszabály eltérően nem rendelkezik – a gyámság szabályait kell megfelelően alkalmazni” [Ptké. 12. § (1) bek.]. *Korábban a gyámság és a gondnokság szabályai tehát szorosan összefüggtek, és a jogi munkák sem határolták el me-reven ezt a két jogintézményt.*¹ Ugyanakkor már az 1952. évi Ptk. 2001. évi módosítása² is megszüntette a gyámság és gondnokság között korábban kiépített „jogi hidak” rendszerét. Tekintsük át, hogy hogyan is változtak ezek a szabályok.

I. A szabályozásban megjelenő társadalmi igények az 1877. évi Gyámtörvény megjelenéséig

A gyámság ellátására vonatkozó jogi szabályozás mindig annak a konkrét társadalmi igénynek felelt meg, amelynek kielégítésére hivatott. A gyámság jogintézménye ezért fejlődött a vagyoni érdekvédelemtől, a gyám és gyámolt közötti hatalmi viszonyon át, a

¹ *Katonáné Pehr Erika: A gyámság egyes kérdései* Papp Tibor Emlékkönyv, PTE ÁJK Pécs, 2003.

² *2001. évi XV. törvény a cselekvőképeséssel, gondnoksággal összefüggő egyes törvények módosításáról.*

gyermekről való gondoskodásig. A gyermekekről való gondoskodást minden társadalom alapvető feladatának tekintette, és ezek a feladatok elsősorban a családra, a nemzetségre hárultak, majd az állam fokozatosan ellenőrzése alá vonta a gyermekek érdekeinek védelmét. „A gyámság, mint Servius meghatározza, erő és hatalom egy szabad személy felett, annak védelmére, aki kora miatt önmaga önmagát védeni nem képes”³. A római jogban a gyámság a családfő törvényes gyámságát jelentette a 14 éven aluli saját gyermeke vagy unokája felett, míg a gyermek 14 éves kora után a gyámság helyébe a gondnokság lépett. Már itt is megjelentek a gyámi tisztséggel kapcsolatos közigazgatási funkciók, hiszen az állami tisztviselők feladata volt a gyámrendelés, az alkalmatlan gyám felmentése, a vagyonkezeléshez kapcsolódó engedélyek megadása.

A római jog recepciója Magyarországon is végbe ment. Első királyaink nem alkottak kifejezetten a gyámságra vonatkozó rendelkezéseket, elsősorban a családi körben gondoskodtak az árvákról. *A gyámság intézményét törvényi szinten II. Ulászló rendezte az 1510. évi IV. tc.-kel.* A gyámi hatalom legrégebbi formája a magyar jogban a nemzeti gyámság volt. A törvényes kort – 24 évet – még el nem ért gyermekek, apjuk halálát követően a nemzetség férfi tagjának hatalma alá kerültek.

A feudális társadalomban a gyámság elsősorban a gyámolt által örökölt vagyon megóvását célozta, és ezért az ősi vagyonnál előnyben részesítette a törvényes, majd a rendelt gyámot. A törvényes gyámság nem a rokonság foka, hanem az örökösödés sorrendje szerint következett. A gyámság vagyoni jellegét mutatja az is, hogy ha a gyermek az elhalt anyától örökölt javakat, azt az apa, mint törvényes gyám kezelte, így az atyai hatalom és a gyámság egyidejűleg fennállhatott, egyik a másikat nem zárta ki. A fejlett feudális jogban háromféle gyámságot különböztetnek meg, a végrendeleti, a törvényes, és a rendelt gyámságot. Gyámot a király vagy a megyei hatóság, illetve a városi tanács vagy a földesúr rendelhetett aszerint, hogy a gyámolt vagyonos nemesi árva, polgár vagy jobbág volt.

Kezdetben a gyámság és a gondnokság a magyar jogban nem határolódott el, vagyis a gyámság intézménye szélesebb körű volt. A feudális jogunkban gyakran gyámságnak nevezték az elmebeteg felnőttek gondnokság alá helyezését is, így Werbőczy István *Hármaskönyve* az elmebeteg, elmegegye fiúk gondnokait is gyámnak nevezi, akik a gyámolt javával rendelkeztek. A Hármaskönyv gyámságot tárgyaló részbe római jogi hatást tükröz különösen a gyámság fogalmának meghatározása, a gyámság fajtáinak hármas felosztása, a gyám kimentésének, illetve gyanúságának esetei tekintetében. A korábbi magyar

jogban nem ismert, újszerű fogalom is rögzítésre került a Hármaskönyvben, nevezetesen a *gyánús gyám fogalma*. A gyám akkor minősülhetett gyanúsnak, ha saját vagyonát pazarolta, ok nélkül rosszul bánt a gyámolttal, ha az a ruháztatás vagy ételmezés terén hiányt szenvedett, ha gyám maga rossz erkölcsű, szegény, vagy a gyámolt atyjának ellensége volt, illetve akinél tartani lehetett attól, hogy a gyámolt javainak eltulajdonítására törekszik.⁴ Ezért igen részletesen szabályozta a gyám számadási kötelezettségét, a vagyonkezelését és ellenőrzését. Általában férfit rendeltek gyámul. Gyámságot nem volt köteles vállalni a sokgyermekes, távol lakó, fontos közhivatalt betöltő, öreg, beteg személy, illetve nem lehetett gyám a rossz erkölcsű, pazarló, ninestelen, ítélet alatt álló, infámis vagy hatalom alatt álló személy sem.

2. A Gyámtörvénytől a Gyermekvédelmi törvény elfogadásáig

A gyámságról és a gondnokságról szóló 1877. évi XX. tc. (*Gyámtörvény*), amely ötvözte a feudális magyar jogot az osztrák polgári törvénykönyvvel, és amely a gyám és a gyámolt közötti viszonyt elsősorban hatalmi viszonyként szabályozta meghatározott állami ellenőrzés mellett. *A gyámság és az atyai hatalom már egymást kizáró intézmény.* A gyám feladatai már kiterjednek a gyermek nevelésére, tartására, vagyis a személyére is, azonban mindez a gyámnak csak joga, de nem kötelessége volt. Amíg igen részletesen kerültek szabályozásra a vagyonkezeléssel kapcsolatos feladatok, addig a gyermek nevelésével kapcsolatos feladatokról igen tartózkodóan szöveleztek a korabeli szabályok. *A Gyámtörvény az első rész harmadik, negyedik és ötödik fejezetében szövegezte a gyámságról és gondnokságról, a gyám és gondnok jogairól és kötelességeiről.* A Gyámtörvény különbséget tett nevezett, természetes és törvényes, valamint kirendelt gyámok között, a speciálisnak tekintett – ideiglenes és közgyám mellett. Természetes és törvényes gyám volt a kiskorú gyermek anyja, törvényes gyámnak minősültek a közelebbi férfirokonok. Nevezett gyámot az atya jelölhetett, míg rendelt gyám kirendelésére a gyámhatóságnak volt hatásköre.

Gondnokot kaptak azok a nagykorúak, akik ügyeik viteléhez szükséges belátási képességgel nem rendelkeztek. Gondnok elsősorban a házastárs, azután az apa, majd a törvényes gyámságra hivatott többi rokon lehetett. Ugyanazon esetekben mentesülhetett valaki a gyámi, gondnoki tisztség alól, illetve ugyanazon okok zárták ki a gyámság, valamint a gondnokság viseléséből. A gyámság, gondnokság viselését elutasítani csak a Gyámtörvényben meghatározott esetekben lehetett,

³ Brósz Róbert–Pólay Elemér: *Római jog* Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 170. old.

⁴ Zámbo Géza: *A gyermekvédelmi gyámság (Történeti gyökerek, jelenkori problémák és lehetséges jövőképe)*, Szeged, 2004. Kézirat 21. old.

hiszen *állampolgári kötelezettségként* fogalmazták meg. E rendelkezés megsértőjét 200 forint pénzbírsággal sújtották. A gyámot működése idejére a gyámolt jövedelméből rendszerint jutalom illette meg, melynek megállapítása szintén a gyámhatóság jogkörébe tartozott. Az évi jutalom mellett végjutalmat is meg lehetett állapítani. A gyámság intézménye tehát a vagyonkezeléssel annyira összefonódott, hogy gyámul csak férfit lehetett kirendelni, és nő csak saját vagy örökbefogadott gyermekének lehetett „természetes és törvényes gyámja”, más gyermek felett gyámságot nem viselhetett. Mindez csak a gyámság jellegének megváltozásával, családi elemeinek módosulásával lehetett. A gyám, gondnok a *szorgalmas családapa gondosságával volt köteles a gyámoltja*, gondnokoltja ügyeit ellátni. A gyám és a gondnok a gyámhatóság felügyelete alatt működtek, azonban a külső felügyeletet felettük a községi közgyám gyakorolta, aki a halaszthatatlan teendőket hivatalból is köteles volt ellátni.

1900-ban a korábban létrehozott állandó bizottság megalkotta az első Polgári Törvénykönyv tervezetet, majd ezután 1913-ban jelent meg a második szövege, illetve ezt követte a harmadik és a negyedik szövegváltozata. A második Polgári Törvénykönyv tervezete az elmebeteg, elmeengyengét, pazarlót, iszákost nem gondnokság, hanem gyámság alá helyezte és a gondnokságot nem, mint a cselekvőképességet korlátozó intézményt, hanem mint egyes esetekre rendelt gyámoltást és képviselést szabályozta. A törvénytervezettel megismétlődött a Hármaskönyv sorsa, ezért nem beszélhetünk írott formájú és kötelező erővel rendelkező jogszabályról, csupán annak szokásjogi elfogadásáról volt szó.

1928-ban került a képviselőház elé a Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslata (Mtj.). Az Mtj. – francia, osztrák és svájci minta alapján – a személyi és a családi jogot az első részben szabályozta, azonban az 1935. évi országgyűlés a tárgyalását levette a napirendről. *A Mtj. a negyedik címen – A kiskorú gyermek jogállásán – belül a második fejezetben szövegezte a gyámságról*, majd ezt követte ötödik címként a gondnokság. Az Mtj. beépítette a Gyámtörvény szabályait, azonban a gyámság és a gondnokság kérdésében a bírói gyakorlat nem az Mtj. megfelelő szabályaira, hanem a Gyámtörvény §-aira hivatkozott. A Gyámtörvény az 1885. évi 6. törvény-cikkkel történő csekély módosítással hét és fél évtizeden keresztül volt a jogrendszer alapvető törvénye, azonban a második világháborút követően a Gyámtörvényt hatályon kívül helyezték. A Csjt. hatálybalépésével a családjogból a gyámság kiskorúakra szűkített szabályozása miatt kivált gondnokságra a Ptk. szerint, a gyámság szabályait kellett alkalmazni⁵.

⁵ Katonáné Pehr Erika: *A gyámság egyes kérdései* Papp Tibor Emlékkönyv, PTE ÁJK Pécs, 2003

Mivel a gyámság a gyermekekről való gondoskodás egyik eszköze, a gyermekvédelem is „segítségül hívja” ezt a jogintézményt. A Gyvt. a családot támogató és a családot helyettesítő rendszer egymásra épülését valósította meg, amely törvény hatályon kívül helyezte, illetve újrászabályozta a Csjt. állami gondoskodásra vonatkozó fejezetét, mint a „gyermekvédelmi gondoskodás-t”, valamint *megszüntette az intézeti gyámság jogintézményét* is. A Gyvt. értelmében a nevelésbe vett gyermek gyámságára – az abban meghatározott kivételekkel – a Csjt. gyámságra vonatkozó rendelkezései az irányadóak. A veszélyeztetett gyermek nevelésbe vétele, mint közigazgatási döntés egyidejűleg jelenti a családból való kiemelését és a máshol – gyermekotthonban, nevelőszülőnél – való elhelyezést, valamint a gyámrendelést. A nevelésbe vett gyermek részére kirendelt gyámok Csjt.-től eltérő jogait és kötelezettségeit a Gyvt. szabályozza. Azonban ezekben az esetekben is – *2014. január 1-jéig* – egyre erősebb hangsúlyt kaptak a gyámság alatt álló gyermek irányában fennálló nevelési, gondozási kötelezettségei, hiszen elsősorban a gyermeket gondozó nevelőszülő, gyermekotthonvezetőt kellett gyámul kirendelni, és ha ez nem lehetséges, csak akkor kerülhetett sor a hivatásos gyám kirendelésére, ahol a szülői felügyelettel való hasonlóság értelemszerűen kisebb.

A gyámrendelés Csjt.-beli szabályai azonban 1952 óta – az intézeti gyámság, 1997. évi megszüntetését, valamint a gyámság viselésének már nem állampolgári kötelezettségként való 2003. évi megfogalmazását kivéve – kevés érdemi változáson mentek át. Fontosnak tartom, hogy az érdekvédelemre kevésbé képes gyámoltaknak a védelme megfelelő jogi garanciákat tartalmazó eljárásban érvényesüljön, hiszen számuk nem csekély. 2012. évben 30 437 gyermek állt gyámság alatt. A gyermekek gyámságát 8362 családbafogadó, 5866 harmadik személy, 3093 hivatásos gyám, 8427 nevelőszülő, és 4689 gyermekotthon-vezető látta el.⁶

II. Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének gyámsággal kapcsolatos szakmai törekvései

A Családjogi Könyv (Csjk.) gyámságot érintő, – később részletesen is kifejtett néhány – változtatása ellenére az új szabályozás *tartalmilag nem tér el alapvetően a hatályos Csjt.-től*, kivéve a Gyvt. szerinti gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek gyámságát, ahol csaknem teljesen megszűnik ismételt a gyám személyének individualizálódása. E mellett a Csjk. gyámságra vonatkozó része a Csjt.-beli gyámsági szabályok rendszerén, a fejezetek szerkezetén a jobb

⁶ *Jelentés a gyámhatóság tevékenységéről* KSH 2012. évi adatok.

áttekinthetőség érdekében változtat. A korábban elmondottaknak megfelelően a Csjk. a gyámság szabályozásában *figyelemmel volt a gondnokságnak az új Ptk. Második Könyvében elhelyezett szabályaira*, így különösen a gyám alkalmasságának, a többes gyámrendelésnek, valamint az egyszerűsített számadás lehetőségének kérdéskörében. A Csjk. önálló – Ötödik – részként szabályozza a gyámságot. Szerkezete az alábbi: XIV. Cím A gyámrendelés; XV. Cím A gyámság gyakorlása; XVI. Cím A gyámságnak és a gyám tisztiségének megszűnése.

A Csjk. Gyámsági részének XIV. Fejezetében, a szülői felügyeletnél követett megoldáshoz hasonlóan, kiemeli a részletrendelkezések közül annak meghatározását, hogy a gyámság milyen jogokkal és kötelezettségekkel jár, ezzel a jogintézménynek mintegy definícióját is megadja. A felsorolás a Csjt. 101. § (1) bekezdéséhez képest – gondozás, vagyionkezelés, törvényes képviselő – a tipikus esetekből kiindulva – *a neveléssel bővül*. A korábbi gyakorlattal szemben tehát erősebb hangsúlyt kap a gyámnak a gyermek irányában fennálló gondozási és nevelési kötelezettsége, a gyermek részére a családi környezetben nevelkedés biztosítása, ami a Csjk. azon alapelvéből is következik, hogy a gyermek érdekének fokozottan kell érvényesülnie a családjogi viszonyokban. A gyám kirendelésére a kiskorú gyermek személyes és vagyoni érdekeinek védelmében kerül sor.

A Csjk. összhangot kíván teremteni a magánjogi szabályok és a gyermekvédelmi jogszabályok között oly módon, hogy a „*hagyományos*” gyámság és a *gyermekvédelmi gyámság közös szabályait is* ez a rész tartalmazza, azzal, hogy gyermekvédelmi gyámságra néhány főbb speciális rendelkezést is megállapít. A „*hagyományos*” gyám mellett (aki továbbra is lehet nevezett gyám vagy rendelt gyám) a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek gyámját gyermekvédelmi gyámként nevesíti, a gyámhatóság részéről a családban élő gyermek részére hivatásos gyám kirendelésének lehetőségét pedig megszünteti.

A Csjk. következetesen végigviszi azt az elvet, hogy *a gyámság viselése nem állampolgári kötelezettség*, gyámul tehát – szűk körű kivétellel – csak az rendelhető ki, aki azt vállalja. Ez a változás a gyám kiadásainak és költségeinek megtérítésére vonatkozó rendelkezések módosítását is indokolja, vagyis a gyám – a gyermekvédelmi gyám kivételével – a gyámság ellátásával kapcsolatos indokolt kiadásainak, költségeinek megtérítését igényelheti a gyermek jövedelméből. Jövedelem hiányában, a gyámhatóság gondoskodik mindezek megtérítéséről. A gyámság viselésének a feltételeiben a hatályos joghoz képest annyiban hoz további változást a Csjk., hogy a nagykorúság és meghatározott kizáró okok hiánya mellett előírja a szubjektív és az objektív alkalmasságot, továbbá a tiszttség vállalását. *A Csjk. Gyámsági részének*

XV. Fejezete a szülői felügyeleti jogok és kötelezettségek szabályainak változására tekintettel a gyámság gyakorlásának (Csjt. gyámság ellátásáról szól) szabályait is módosítja, továbbá a gyám és gyámolt kapcsolatában is előtérbe kerül az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembevétele. Ezért a gyámság gyakorlása során is alapvető elvárás, hogy a gyám tevékenységét a gyermek érdekeinek, vagyis testi, szellemi, érzelmi és erkölcsi fejlődése biztosításának megfelelően lássa el. Az ítélőképessége birtokában levő gyermek pedig az a gyermek, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.

A Csjk. fenntartja azt a szabályt, hogy törvény eltérő rendelkezése hiányában a gyám jogaira és kötelezettségeire a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók. A szülői felügyeleti jogot pótló jogkört gyakorló gyámtól ugyanúgy elvárható, mint a szülőtől, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket vonja be az őt érintő kérdésekbe. A szülői felügyeletre vonatkozó szabályok változása miatt számos módosításra volt szükség azon intézkedések, nyilatkozatok körénél, amelyek megtételére a gyám nem jogosult. *A Csjk. ennél a kérdéskörnél tekintettel volt a Gyvt. már meglevő szabályaira, nevezetesen arra*, hogy a gyám nem adhat hozzájáruló nyilatkozatot a gyermek örökbefogadásához, továbbá hogy a gyermek családi jogállására és az ezzel kapcsolatos perindításra vonatkozó jognyilatkozatának érvényességéhez a gyámhatóság jóváhagyása szükséges.

A Csjk. a korábbi Csjt. szabályaitól eltérően *szűkíti azoknak a rokonoknak a körét*, akiknek a kérelmére a gyámhatóság a gyám intézkedéseit megváltoztathatja és a jövőben ez a jog csak a gyermek közeli hozzátartozóit illeti meg. Továbbá a gyámhatóság intézkedésének hiányában a Csjk. szerint a gyermek elhelyezésének megváltoztatását csak a szülő és a gyámhatóság kérheti a bíróságtól.

A Csjk. fenntartja a különbséget a szülő és a gyám jogi státusza között, így a gyám továbbra is a gyámhatóság folyamatos ellenőrzése alatt működik, azonban a közigazgatási elemek megléte ellenére *a gyám és gyámolt között családi jogviszony áll fenn*. A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek gyámjának jogai és kötelezettségei azonban minden téren jelentősen eltérnek a „*hagyományos*” gyámétól, mivel a gyermekvédelmi gyámok tekintetében az állami kontroll-, mint felügyelet – még nagyobb, a gyámi önállóság korlátozottabb.⁷

⁷ Polgári Jog Családjog Az új Ptk. magyarázata III/VI. HVG-ORAC Kiadó, Budapest. 2013, 343–349. old.

A Csjk. Gyámsági részének XVI. Fejezete felsorolja a gyámságnak, valamint a gyámi tisztség megszűnésének eseteit. A gyám tisztségének megszüntetése a gyámhatóságnak a gyámot felmentő vagy elmozdító határozatával következhet be. A felmentés és az elmozdítás jogi hatása lényegében egyező, közöttük az érdemi eltérés elsősorban az, hogy a gyám elmozdítására a gyámnak felróható okból kerül sor. A gyám számadási kötelezettségéből eredő magánjogi jogvitákra vonatkozó speciális szabályokat a Csjk. a gyámság körében helyezi el, ellentétben a gyámhatóság által alkalmazható intézkedésekkel, amelyeket továbbra is a gyermekvédelmi jogszabályokban kell nevesíteni, míg a gyám kártérítési felelősségét egy utaló szabály rendezi. Ennek értelmében a gyám a gyámsága alatt álló gyermeknek a vagyonkezelés során okozott kárért a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség általános szabályai szerint felel.

III. Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének gyámrendelést érintő néhány lényegesebb változása

1. A gyámrendelés

1.1. A gyámrendelés szükségességének bejelentése

A Csjk. a kiskorú gyermek érdekében meghatározott személyek, illetve a hatóságok részére bejelentési kötelezettséget ír elő, ha gyám kirendelésének szükségességét észlelik. A gyermek Csjt.-beli közeli rokonai helyett a közeli hozzátartozókra bővíti ki a bejelentési kötelezettséget, sőt annyiban még tovább megy, hogy a kötelezettséget arra is kiterjeszti, akinek a háztartásában a gyermek él. Közeli hozzátartozó a házastárs, a bejegyzett élettárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér. [8:1. § (1) bek. 1.] Ennek megfelelően a kiskorú gyermek közeli hozzátartozója és az a személy, akinek a gondozásában a gyermek él, köteles a gyámhatóságnak késedelem nélkül bejelenteni, ha a kiskorú részére gyám kirendelése szükséges. A gyermek védelmének alkotmányos követelményéből ered, hogy a bíróság vagy más hatóság is köteles értesíteni a gyámhatóságot, ha hivatalos eljárása során tudomást szerez arról, hogy valamely kiskorú gyermek részére gyámot kell rendelni. A Csjk. a „más hatóság” fogalmát nem határozza meg, hiszen bármilyen felsorolás óhatatlanul szűkítés lenne a minden hatóságot terhelő kötelezettséghez képest. A gyámrendelés szükségességét továbbá bárki bejelentheti. A bejelentési kötelezettség elmulasztásának közvetlen szankciója nincs, azt azonban a gyámhatóság értékelheti például azzal, hogy a mulasztó személyt nem rendeli ki gyámul.

1.2. A gyámrendelés formái

A gyámrendelésnek azon részletszabályait, amelyekről a Csjk. az I. Címbe – valamint a gyermekvédelmi gyám tekintetében a Gyvt. – nem rendelkezik, külön jogszabály, vagyis a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.) szabályozza. A gyámhatóság a Csjk. 4:225. §-ának (1) bekezdésében meghatározott szervek, valamint bármely más szerv vagy személy jelzése, értesítése alapján hivatalból indít eljárást a gyámrendelés iránt – vagyis a gyermek nem kerül ipso iure gyámság alá –, feltéve, hogy a gyermek nem áll szülői felügyelet alatt. A Gyer. – mintegy segítve a jogalkalmazókat – a 127. §-ának (2) bekezdésében teljes körűen felsorolja, hogy a gyermek mikor nem áll szülői felügyelet alatt. A gyakorlatnak megfelelően a gyámrendelés előtt a gyámhatóságnak vizsgálnia kell a gyámrendelés okát, azt, hogy a gyermek kinek a gondozásában él, a gyermek ellátására szóba jöhető személyek személye és körülményei alkalmasak-e; van-e nevezett gyám vagy gyámságból kizárt személy; van-e a gyermeknek olyan rokona, hozzátartozója, aki családba-fogadó gyámként kirendelhető, továbbá van-e a gyermeknek vagyona és azt ki kezeli.

A Csjk. rendelkezéseiből megállapítható az a sorrend, amely alapján gyámot kell rendelni. A gondoskodásra szoruló gyermek helyzetére figyelemmel a gyámrendelésnek több formája alakult ki. A Csjk. a korábbi Csjt.-beli formákat – számuk egyidejű csökkentése mellett – korszerűbb megfogalmazásban tesz egyértelművé.

Nevezett gyám az a személy, akit a szülői felügyeletet gyakorló szülő közokiratban vagy végintézkedésben gyámul megnevezett. A fogalom korábban is törvényi fogalom volt, (Csjt. 95. §) és a nevezett gyámot a Csjk. is fenntartja (4:226. §). A gyámnevezés joga a személyes jognyilatkozatok körébe tartozik, és ez azt jelenti, hogy a szülőnek joga van rendelkezni arról, hogy halála esetén kiskorú gyermekének ki legyen a gyámja, azaz ki gondozza-nevelje, ki legyen a törvényes képviselője, vagyonának kezelője. (Rendelkezhet arról is, hogy ki ne lehessen gyámul kirendelhető a gyermekének, ez a gyámságból való kizárás joga). A gyámnevezés joga nem illeti meg a gyámot, a nevelőszülőt, mostoha szülőt, a szülőt, ha a bíróság megszüntette a Csjk. alapján szülői felügyeli jogát, vagy szülői felügyeleti joga szünetel, illetve az eseti gyám. Tekintettel arra, hogy a gyámság ellátása már nem állampolgári kötelezettség, így a nevezett gyámot összességében akkor lehet mellőzni, ha Csjk. feltételei szerint gyámságot nem viselhet, a gyámság gyakorlásában akadályozva van, kirendelése a kiskorú érdekét veszélyeztetné, illetve ha a gyámságot nem vállalja.

Kötelező gyám korábban csak elméleti fogalomként volt jelen a családjogban, bár tartalmában lefedte a Csjt. 96. §-ának (2) bekezdésében foglalt eseteket. *A Csjk. azonban már konkrétan nevesíti a kötelező gyámot, a kötelező gyámrendelést.* A gyermek gyámjául kell rendelni azt a személyt, akinél a gyámhatóság a gyermeket ideiglenes hatállyal elhelyezte; akinél a bíróság a gyermeket elhelyezte; vagy aki a gyermeket a gyámhatóság hozzájárulásával családba fogadta. A Csjk. ezekben az esetekben már nem használja a családbafogadó gyám fogalmát [korábban a Csjt. 96. §-ának (2) bekezdése nevesítette], ennek következtében ez a fogalom a Gyvt. alkalmazásában jelenik meg. A Gyvt. szerint *családbafogadó gyám* az a gyámként kirendelt személy, akinél a gyámhatóság a gyermeket ideiglenes hatállyal elhelyezte, vagy akinél a bíróság a gyermeket elhelyezte, vagy aki a gyermeket a gyámhatóság hozzájárulásával családba fogadta, kivéve, ha a gyermeket ideiglenes hatállyal nevelőszülőnél, gyermekotthonban vagy más bentlakásos intézményben helyezték el [Gyvt. 5. § sz) pontja.]

Elméleti fogalomként volt szintén csak jelen a családjogban a törvényes gyám, és a rendelt gyám is, bár tartalmukat lefedte a Csjt. 96. §-ának (1) bekezdésében megnevezett személy, vagyis „törvényes gyám” az a rokon vagy a gyermekkel más családi kapcsolatban álló személy, aki figyelembe jöhet a nevezett és a kötelező gyám nemlétében. [Csjt. 96. § (1) bek.], illetve „*rendelt gyám*” az a gyámság ellátására alkalmas személy, akit rokonok hiányában a gyámhivatal kirendel [Csjt. 96. § (1) bek.]. A Csjk. ebből egy jogintézményt, nevezetesen a rendelt gyámot nevesíti, amikor a gyámhatóság nevezett gyám hiányában elsősorban a gyámság ellátására alkalmas közeli hozzátartozót rendel ki gyámul. Ilyen hozzátartozó hiányában más hozzátartozót, vagy arra alkalmas más személyt rendel gyámul, elsősorban azok közül, akik a gyermek gondozásában, nevelésében már korábban részt vállaltak. [4:227. § (1) bek.]

A gyámhatóság, hasonlóan a Csjt. szabályaihoz – a gyermekvédelmi gyám kivételével – rendszerint minden kiskorú gyermeknek *külön gyámot* rendel. Az azonos helyen nevelkedő testvérek részére – ha nem ellentétes a gyermek érdekével – gyámul ugyanazt a személyt (közös gyám) kell kirendelni. A Csjk. már megemlíti a *többes gyámrendelést is*, melyre jellemzően akkor kerül sor, ha a gyámságot a gyermek két közeli hozzátartozója együttesen vállalja; vagy a gyermek gyámságát a saját háztartásukban nevelő házastársak közösen vállalják (pl. családba fogadó gyámok); a gyermek ügyeinek intézése különös szakértelmet igényel (pl. vagyonának kezelése), és végül, ha többes gyámrendelés a gyermekvédelmi gyámság alatt álló gyermek érdeke. Megjegyzem ha-

sonló jogi lehetőséget fogalmaz meg az új Ptk. is a többes gondnokrendelés során a helyettes gondnok kirendelés lehetősége mellett.

A Csjt. korábban törvényi fogalomként említette a közigazgatási szerv részéről a testvérek részére kirendelhető hivatásos gyámot, amely fogalmat a Csjk. már nem említi, tekintettel arra, hogy a közigazgatási szerveknél (gyámhatóságnál) hivatásos gyámként foglalkoztatott személy nincs (ő nem azonos a területi gyermekvédelmi szakszolgálatnál – TEGYESZ-nél – foglalkoztatott hivatásos gyámmal).

A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek gyámja 2014. január 1-jéig az a nevelőszülő, gyermekotthon-vezető, illetve hivatásos gyám volt, akit a gyámhatóság kirendelt. [Csjt. 98. § (2) és (4) bek.]. A fogalmat, a Csjt. mellett a Gyvt. is nevesítette azaz, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek gyámságát 2014. január 1-jétől főszabályként csak a TEGYESZ-nél közalkalmazotti jogviszony keretében, önálló munkakörben foglalkoztatott gyermekvédelmi gyám látja. el. A gyermekvédelmi gyámról a következő 2. pont szól részletesebben.

1.3. A gyámság viselésének feltételei

A gyámság viselésének a feltételeiben a hatályos joghoz képest annyiban hoz változást a Csjk., hogy a nagykorúság és a törvényben meghatározott kizáró okok (4:242. §) hiánya mellett előírja a *szubjektív és az objektív* (a gyám személyében és körülményeiben fennálló) alkalmasságot, továbbá a tisztség vállalását. A gyámság szabályozásában tehát a Csjk. figyelemmel van a gondnokság új szabályaira, így különösen a gyám alkalmasságának továbbá a többes gyámrendelésnek a kérdéskörében. A Csjk. nem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy milyen alapon lehet meghatározni, hogy valaki személyében alkalmas-e a gyámi feladatok ellátásra. Természetesen a kizáró okok megvonnak egy kört, azonban mindez nem elegendő az alkalmasság megállapításához. A gyámhatóságnak ezért konkrétan kell vizsgálnia a javaslatba hozott személyt, akár úgy is, hogy szükség szerint *egészségügyi, vagy pszichológiai véleményt*, továbbá jövedelemigazolást szerez be. Jelentősége van annak is, hogy a gyám a kiskorú gyermeket ismeri-e, megfelelő-e a kapcsolata a gyermekkel, illetve esetleg hogyan neveli, gondozza a saját gyermekeit.

A nevezett gyámot alkalmatlanság címén csak akkor lehet mellőzni, ha kirendelése a kiskorú érdekét veszélyeztetné. A gyámságból a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő azonban nem zárhatja ki a gyermekvédelmi gyámot. A Csjk. ismételten rögzíti tehát, hogy gyámul csak az rendelhető, aki a gyámi tisztséget vállalja, amely feltétel alól csak a TEGYESZ alkalmazásában álló gyermekvédelmi gyám a kivétel.

A gyámság viselésének akadályait a Csjk. a Csjt. szabályaival megegyező módon határozza meg. Mellőzi azonban, a Csjt.-nek a gyám kirendelésének érvénytelenségére vonatkozó szabályát, mert valamely törvényi akadály ellenére kirendelt gyám esetén a gyám felmentése és az ahhoz fűződő jogkövetkezmények (jelentés, végszámadás) alkalmazása az élet-szerű megoldás. Ezért a felmentés esetköreinek kiegészítése szükséges, vagyis ha kirendelést követően szerez a gyámhatóság tudomást olyan akadályról, vagy utólag keletkezik olyan akadály, amely miatt a gyám gyámságot nem viselhet, akkor a gyámot fel kell menteni [4:250. § (1) bekezdés c) pont]. *Nem rendelhető gyámul az a személy, aki cselekvőképes-séget érintő gondnokság alatt áll. Ha ilyen eljárás csak folyamatban van, ez nem kizáró ok, hanem olyan körülmény, amely azonban alkalmatlanná teszi a javaslatba hozott személyt. Ugyancsak alkalmatlanságról van szó, ha számára a gyámhatóság ideiglenes gondnokot rendelt ki, mert ekkor cselekvőképes-ségét érintő gondnokság alá helyezése látszik indokoltnak, és személyének vagy vagyonának védelme zárlat elrendelésével vagy más módon nem lehetséges.*

A szülői felügyeleti jog bírói úton való megszüntetésének csak súlyosan felrúható szülői magatartás esetén van helye. Nem lehet gyám, aki ilyen ítélet hatálya alatt áll, hiszen aki nem alkalmas arra, hogy saját gyermeke felett gyakorolja a szülői felügyeletet, nyilvánvalóan nem láthatja el lényegében ugyanezeket a feladatokat más gyermek tekintetében sem. A kizáró ok mindaddig fennáll, amíg a bíróság a szülői felügyeletet vissza nem állította. Akit szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó vagy részben felfüggesztett szabadságvesztésre ítélnék, és *méltatlan* arra, hogy a közügyekben részt vegyen, azok gyakorlásától el kell tiltani. Ezért méltatlan arra, hogy kiskorú gyermekek felett gyámságot viseljen.

Nem lehet gyám az sem, akinek szülői felügyeleti joga azért szünetel, mert gyermekét a gyámhatóság nevelésbe vette, illetve ha gyermekét örökbe fogadhatónak nyilvánították [Gyvt. 77. §, 80. §, Ptk. 4:124. §]. Nem rendelhető gyámul az a javaslatba hozott személy, akit a szülői felügyelet gyakorlására jogosult szülő a *gyámságból közokiratban vagy végrendeletben kizárt*. Ha a szülői felügyeletet gyakorló szülő azt a személyt zárta ki a gyámságból, akit a másik szülő gyámul nevezett, a kiskorú gyermek érdekeinek figyelembevételével a gyámhatóság dönti el, hogy melyik rendelkezés érvényesüljön.⁸

⁸ Polgári Jog Családjog Az új Ptk. magyarázata III/VI. HVG-ORAC Kiadó, Budapest. 2013, 341. old.

2. Az intézeti gyámságtól a gyermekvédelmi gyámságig

2.1. Az intézeti gyámság kialakulása

Az 1887. évi Gyámtörvény az egyéni gyámrendelés alapján állt, az intézetek vezetőinek hivatásos gyámságát nem ismerte. Ugyanakkor Melly Béla 1913-ban megjelent tanulmányában⁹ már szól az intézetek, otthonok vezetőinek gyámul történő kirendeléséről. A székesfővárosban a „tömeges” gyámság intézményét ennek alapján vezették be. *Ez tekinthető az intézeti gyámság csírájának.* Ezt követően Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslata szintén tartalmazott rendelkezést az intézeti gyámságra vonatkozóan.

Az *intézeti gyámságot* az egyes személyi és családi jogi rendezések tárgyában született 10.470/1945. (MK 198.) ME számú rendelet vezette be, és ötvenkét évig jelen is volt a jogrendünkben. Kezdetben az állami gyermekmenhely kötelékébe tartozó kiskorú felett a gyámságot a tényleges gondozásba vétel napjától kezdődő hatállyal a gondozást teljesítő állami *gyermekmenhely igazgató-főorvosa*, vagy ennek igazgatási ügyekben eljáró helyettese gyakorolta. Az 10/1952. BM számú utasítás alapján változott az a szabály, hogy intézeti gyám csak az intézet igazgató főorvosa lehetett, és a tisztséget a *gyermekotthon vezetője*, vagy igazgatási ügyekben eljáró helyettese is elláthatta. Intézeti gyámság esetén amennyiben a kiskorú vagyonnal rendelkezett, a gyámhatóság a vagyonkezelésére eseti gondnokot rendelt ki. Az intézeti gyám intézkedéseit a gyámhatóság nem változtathatta meg, továbbá a gyámhatóság nem mentette fel és nem mozdíthatta el, működése ellen észrevételt az intézetet fenntartó tanács végrehajtó bizottságához lehetett tenni. Már ebben az időben felmerült az intézeti gyámok túlterheltségének, és a hozzájuk rendelt feladatok végrehajthatóságának problémája. 1963. évtől – *Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) igazgatója* látta el az intézeti gyámságot a nála elhelyezett kiskorúak tekintetében.¹⁰

Később a 20/1969. (V. 13.) Korm. rendelet rendelkezett a kiskorú gyermekek családjukból történő azonnali kiemelés formájáról, azaz *ideiglenes hatályú beutalásról*. Az ideiglenes hatályú beutalás során – mintegy húsz éven keresztül – a gyermekeket csak a legközelebbi GYIVI-be, – három éves kor alatti gyermekeket csecsemőotthonba lehetett beutalni. A gyámhatóság csak a gyermekek beutalásáról rendelkezett,

⁹ Melly Béla: *Az árvaszék hivatása a gyermekvédelemben, különösen a házasságon kívül született gyermekek védelmében és a prostitúció elleni küzdelemben.* Budapest, 1913.

¹⁰ Zámbo Géza: *A gyermekvédelmi gyámság (Történeti gyökerek, jelenkori problémák és lehetséges jövőképe).* Szeged, 2004. Kézirat.

kiskorúak elhelyezéséről az intézeti gyám gondoskodott. Az intézeti gyám csak akkor kezdhetette meg működését, ha az állami gondozásba vételt a gyámhatóság elrendelte. A Csjt. 1974. évi novellisztikus módosítását követően az 1/1974. (VI. 27.) OM számú rendelet szerint az intézeti gyámot változatlanul ugyanazok a kötelezettségek terhelték és ugyanazok a jogok illették meg, mint a gyámhatóság által rendelt hagyományos gyámot. Az intézeti gyámot azonban jelentéstételi kötelezettség nem terhelte a gyermekek sorsát illetően. A szabályozás új eleme volt, hogy az intézeti gyám törvényes képviseleti jogkörben hozott *intézkedéseinek megváltoztatására* – az elhelyezés kivételével – az állami gondozott kiskorú ügyében illetékes *elsőfokú gyámhatóság volt feljogosítva*.

Ezt követően a 115/1978. (MK 11.) OM számú utasítása rendelkezett a GYIVI rendtartására vonatkozó szabályokról, és annak második fejezete szolt a gyám jogairól, kötelezettségeiről, a gyermek gondozásáról, neveléséről, törvényes képviseléről és vagyonának kezeléséről. Az intézeti gyám joga és kötelezettsége volt a kiskorú gyermek gondozásának és helyes irányú nevelésének biztosítása. Az elhelyezést követően a gondozó intézményekben szükség szerint segítenie – a nevelőszülőknél felügyelni – kellett a kiskorúak gondozását, nevelését. Az *intézeti gyám helyezte el* – általában féléves időtartamra – az örökbefogadásra alkalmas családoknál, mint nevelőszülőknél is a gyermekeket.

A Csjt. 1986. évi módosítása fordulatot hozott a gyermekvédelem jelentőségének elismerésében, bevezetésre került a védő-óvóintézkedés, és a gyermeket intézeti és állami nevelésbe vétele. A cél az volt, hogy a kiskorú családi környezetében maradjon, és a család segítséget kapjon a gyermek felnevelésében (pl. rendszeres nevelési segély folyósításával). Intézeti gyámság alá került az a kiskorú, akit állami nevelésbe vettek, továbbá akit intézetbe utaltak és a szülője ellen a szülői felügyelet megszüntetése iránt pert indítottak. Az intézeti gyám ebben az esetben azokat a szülői felügyeleti jogokat gyakorolta, amelyeknek a *szünetelését a gyámhatóság elrendelte*. Ha a kiskorúról hivatásos nevelőszülő gondoskodott, a gyámhatóság megbízhatta a gyámi feladatok egy részének ellátásával. A Csjt. ebben az esetben *osztott gyámságról rendelkezett*. Hivatásos nevelőszülő mellett az intézeti nevelésbe vett kiskorú gyámja lehetett annak a nevelőotthonnak a vezetője is, ahol elhelyezték a gyermeket.

A Csjt. 1990. évi szövegezése tovább pontosította az *intézeti gyámság alá tartozó kiskorúak fogalmát*, de ilyen esetekben – s korábbi szabályozáshoz hasonlóan – a gyám továbbra is a megyei, fővárosi GYIVI igazgatója, vagy annak igazgatási ügyekben eljáró helyettese volt. Az intézeti gyámnak a gyermek gondozásával, nevelésével kapcsolatos kötelességének

tartalmát, valamint célját a Csjt. szülői felügyeletről szóló rendelkezései határozták meg. Ezen feladatát azonban nem közvetlenül látta el, a gyermeket gondozásba vette és a nevelés feltételeit biztosította, továbbá ellátta annak felügyeletét is. Az intézeti gyámság bevezetésével megszűnt a gyámpénztárak működése és a gyámoltak pénzét az OTP-nél kezelt gyámi betétbe kellett elhelyezni, azonban a gyámhatóság kiskorú vagyonának kezelése alól felmenthette az intézeti gyámot. Az intézeti gyám a kiskorút képviselhette peres és peren kívüli ügyekben, hatóságok, bíróságok előtt, továbbá – a szülőhöz hasonlóan – köteles volt a jognyilatkozatok tekintetében a gyámhatóság jóváhagyását kérni. Az intézeti gyám – elsősorban a hozzá tartozó nagy gyermeklétszámra tekintettel – nem tudott megfelelni a korszerű gyermekvédelem által támasztott követelményeknek, hiszen feladatait nem tudta közvetlenül, személyes módon ellátni. A jogirodalom és a gyermekvédelmi szakma is az intézeti gyámi jogkör fokozatos korszerűsítését szorgalmazta a gyermekvédelem törvényi szabályozásának igényével egyidejűleg.

2.2. A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek gyámsága

A *Gyermekjogi Egyezmény elfogadásával, majd a Gyvt. megjelenésével* hazánkban is a szélesebb értelemben vett gyermekvédelem került előtérbe, erősödött a családgondozás szükségessége, a családközel ellátási formák – kis létszámú gyermekotthonok, nevelőszülői hálózatok – megerősödése. Ehhez szorosan kapcsolódott az intézeti gyámság lebontása, megszüntetése. A Gyvt. ezért hatályon kívül helyezte a Csjt.-nek a „kiskorúakról való állami gondoskodásra”, valamint az intézeti gyámságra vonatkozó rendelkezéseit, és megteremtette a gyermekjóléti és gyermekvédelmi rendszer egymásra épülő, külön törvényben szabályozott rendszerét.¹¹ Emellett lényegében érintetlen maradt a Gyvt.-vel összhangba hozott Csjt. hagyományos gyámságra és a gyámság formáira vonatkozó általános szabályozása. A nagyobb mértékű szakmai változást a 2014. március 15-én hatályba lépett új Ptk. Családjogi Könyve jelentette.

Az *egységes gyámság 1997. évi bevezetését* követően az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az akkori átmeneti vagy tartós nevelésbe vett és gyámság alá tartozó kiskorú gyermek számára, a meghatározott sorrendiség figyelembevételével, a gyámhatóság rendelt gyámot. A nevelésben élő gyermekek gyámságát elsősorban – az azt vállaló – nevelőszülő, másodsorban a gyermekotthon vezetője látja el. Amennyiben

¹¹ Filó Erika–Katonáné Pehr Erika: *Gyermekvédelem, gyámügy*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2006.

a nevelőszülő a gyámságot nem vállalja, vagy különféle okok miatt a gyermek más bentlakásos intézményben nyert elhelyezést, a gyámhatóság a gyermek gyámjával a – GYIVI jogutódjánál – a megyei, fővárosi területi gyermekvédelmi szolgálatnál (TEGYESZ) működő hivatásos gyámot rendelt ki. A hivatásos gyámok tevékenységüket közszolgálati vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében látják el. Egy hivatásos gyám, egyidejűleg legfeljebb 48 gyermek gyámságát láthatta el. Ennek megfelelően a *gyermekvédelmi gyámnak kellett tekinteni a gyámként kirendelt nevelőszülőt, gyermekotthon-vezetőt, és a hivatásos gyámot is*, akik a korábbi intézeti gyámmal szemben jóval kevesebb gyermek gyámságát látták el. A nevelőszülői rendszer magyarországi megítélése a különféle időszakokban igen ellentmondásos volt, de a Gyvt. a gyermek érdekében nevelőszülői ellátás elsőbbségét fogalmazta meg az elhelyezési formák közül.

A gyermekvédelmi gyám jogai és kötelességei eltérnek a Csjt. gyámságra vonatkozó rendelkezéseitől, *a gyámi önállóság is korlátozottabb*. A gyámot a gyámsággal járó jogok és kötelességek a kirendelő határozat kézbesítését követő naptól illetik meg, illetve terhelik. A gyámot nem illeti meg a gyermekelhelyezés joga, és nem járulhat hozzá – hivatásos gyám kivételével – a gyermek örökbefogadásához sem. A gyermek családi jogállására és az ezzel kapcsolatos perindításra vonatkozó gyámi jognyilatkozat érvényességéhez gyámhatósági jóváhagyás szükséges. A gyám a gyermekkel közösen választja meg a gyermek életpályáját, de figyelembe kell vennie a szülő véleményét, a gyermek képességeit, egyéb körülményeit is. A gyám segítséget nyújt az otthontemelési támogatás, a fiatal felnőtteket megillető utógondozói ellátás iránti igény érvényesítéséhez.

A Gyvt. a hatósági és a szolgáltató tevékenységet szétválasztva tehát *csak a gyámhatóság számára tartotta fenn a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermeket elhelyezését, vagy annak megváltoztatását*. A gyámhatóság ebben támaszkodik a TEGYESZ által készített, a gyermekre vonatkozó egyéni gondozási-nevelési tervére és elhelyezési javaslatára. TEGYESZ gyámi gondozói tanácsadói a gyermeki jogok érvényesülése érdekében szakmailag folyamatosan segítették és ellenőrizték a gondozott gyermek gyámjának, gondozójának nevelői, gondozói, illetve gyámi tevékenységét, az egyéni gondozási-nevelési tervben foglaltak végrehajtását, az egyéni elhelyezési terv megvalósulását. A gyámi gondozói tanácsadók a szükség szerinti gyakorisággal, de legalább 2 havonta egyszer a kijelölt gondozási helyen találkoztak a gondozott gyermekkel, a gondozóval és a gyámmal. Sajnos a gyámhatóságnak a *gyámi tanácsadóval* nem volt személyes jellegű közvetlen kapcsolata. Sérült a gyámolt és gyám közötti kapcsolat ál-

landósága, ha a nevelésbe vett gyermek gondozási helye megváltozott, és sajnos a gondozás időtartama alatt több esetben egy nevelésbe vett gyermeknek három-négy gyámja is volt. Gyakran problémát jelentett a nevelőszülő számára az is, hogy nem tudott megfelelően eligazodni a nevelőszülői tanácsadótól, a gyámi tanácsadótól, esetenként az eseti gondnoktól, vagy akár a hivatásos gyámtól kapott tanácsok és információk alapján a gyermekkel kapcsolatos problémákban.

A Gyvt. 2014. január 1-jei módosítása szerint a TEGYESZ alkalmazásában álló gyermekvédelmi gyámok látják el elsősorban az ideiglenes hatállyal elhelyezett, a nevelésbe vett gyermekek gyámságát, de fontos szerepük van a kísérő nélküli kiskorúak képviselőjében is. A gyermekvédelmi gyám jogköre a gyermek *gondozásának – nevelésének elősegítése és figyelemmel kísérése, a gyermek törvényes képviselője, vagyonának kezelése és a család gondozás*. Kiemelt feladatuk ezen belül, hogy nyomon kövessék a gyermek egészséges fejlődését a teljes körű ellátásuk során, továbbá, hogy elősegítsék a gyermek kapcsolattartását a vér szerinti szülővel annak érdekében, hogy a gyerek minél előbb visszakerülhessen családjába, illetve előmozdítsák a mielőbbi örökbefogadást. Ugyanakkor a gyermekvédelmi gyám a nevelésbe vett gyermek súlyos veszélyeztetettsége esetén megváltoztathatja a gyermek gondozási helyét, de köteles erről a gyámhatóságot egyidejűleg tájékoztatni, továbbá kérelmet benyújtani a gondozási hely gyámhatóság általi megváltoztatása iránt. A gyermekvédelmi gyám továbbá engedélyezheti, hogy a gyermek az örökbe fogadni szándékozóknál tartózkodjon (gyermek gondozási helyének változatlanul hagyása mellett).

A jogalkotó szándéka az volt, hogy a *gyermekvédelmi gyámság* bevezetése oldja fel azokat az érdekütközéseket, amely a fenntartói, intézményi, gondozói érdekek és a gyermek érdeke között feszülnek. (Kérdés azonban, a gyermekvédelmi szakellátás államosítása ezt az érdekellentétet valóban fel tudja e oldani.) A *korábbi rendszerben problémát jelentett*, hogy a gyermek érdeke nem minden esetben egyezett a törvényes képviselőt ellátó nevelőszülő, vagy a gyermekotthont fenntartó érdekeivel. Ilyen volt különösen a vér szerinti szülővel való kapcsolattartás, vagy az örökbefogadás elősegítése, hiszen a nevelőszülő érdeke az, hogy a gyermek minél tovább nála maradjon, nem pedig az, hogy elkerüljön tőle. A független gyermekvédelmi gyámnak lehetősége nyílik arra is, hogy a nevelőszülőnél és a gyermekotthonban nyomon kövesse a gyermek szükségleteit, egészséges fejlődését. Korábban gondot okozott az, hogy ha a gyermekotthonban vagy nevelőszülőnél nevelkedő gyermeket új helyre helyezték, akkor új gyámot is rendeltek számára, ami megnehezítette a gyermek

fejlődésének nyomon követését.¹² A változtatás lényege, hogy ezentúl a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermek törvényes képviselőjét nem a gyermek nevelőszülője vagy gyermekotthon vezetője látja el, hanem gyermekvédelmi gyám, akinek a személye a gondozási hely esetleges változásától függetlenül állandó marad. A *gyermekvédelmi gyám a TEGYESZ közalkalmazottjaként*, önálló munkakörben tevékenykedik, és egyidejűleg legfeljebb 30 gyermek gyámságát láthatja el. A megfelelő gyámi létszám a családgondozó, utógondozó munkakörök, és a gyámi gondozói tanácsadói munkakörök átalakításával jöhet létre. Nem lehet gyermekvédelmi gyám a gyámhatóság vezetője vagy ügyintézője, a TEGYESZ vezetője; a gyermekotthon és a nevelőszülői hálózat vezetője vagy foglalkoztatottja, a gyermek nevelőszülője.

A nevelőszülők egyes gyámi feladatok ellátására továbbra is kirendelhetők – a gyermekvédelmi gyám egyetértése esetén – abban az esetben, ha az érintett gyermeket már legalább 2 éve saját háztartásukban nevelik, illetve nincs folyamatban a nevelésbe vétel vagy a nevelőszülői jogviszony megszüntetése. A gyámságnak ez a formája mindenképpen életszerűbbé teszi a feladatok ellátást, hiszen ekkor a nevelőszülő:

¹² <http://emmiugyfelszolgalat.gov.hu/aktualitasok/intezkedesek-140101/aktualitasok-140107>

– eljár a gyermek személyes okmányainak beszerzése érdekében, kéri a gyermek közgyógyellátásra való jogosultságának megállapítását és a gyermek tartózkodási engedélyének meghosszabbítását,

– törvényes képviselőként nyilatkozatot tesz a gyermekben végzendő egészségügyi beavatkozásokhoz,

– eljár a gyermek iskolai beíratása, tanulói jogviszonyának, magántanulói jogállásának létesítése, megszüntetése ügyében. [Gyvt. 87. § (1) bek. a)–c) pont]

A gyermekvédelmi gyámság jogintézmények bevezetésére azonban csak fokozatosan kerülhet sor, hiszen a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek helyzetét felül kell vizsgálni a korábban kirendelt gyámok tekintetében is. A gyermekvédelmi gyámság hatékony működéséhez azonban az is szükséges, hogy a kompetencia határok egyértelműen meg legyenek határozva, – figyelemmel akár gyermekjóléti szolgálat, akár a nevelőszülő, gyermekotthon feladataira –, továbbá a TEGYESZ-t fenntartó „állam” a gyámok működéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket (pl. 30 gyermek/1 gyermekvédelmi gyám; gépkocsi biztosítása a rendszeres családlátogatáshoz stb.) maradéktalanul rendelje hozzá.

Dr. Katonáné dr. Pehr Erika